

SZEMLE

Farkas Gábor Farkas: A nagyszombati egyetemi könyvtár az alapításkor. Bp.–Szeged, 2001. Országos Széchényi Könyvtár–Scriptum Rt. LXIV, 258 l. /A Kárpát-medence korai könyvtárai 3./

A könyvtörténeti kutatások legizgalmasabb és legeredményesebb fejezetei azok, amikor előkerülnek azok a könyvek, amelyeknek az adatait régi könyvjegyzékekben rögzítették. A régi, 16–17. századi magyarországi gyűjtemények esetében sajnos nem általános ez a jelenség, ám a budapesti Egyetemi Könyvtár e tekintetben kivételes helyzetben van.

Általánosan ismert, hogy a mai budapesti Egyetemi Könyvtár annak az 1635-ben Nagyszombatban alapított jezsuita egyetemi könyvtárnak az örököse és utódintézménye, amelyet 1773-ban államosítottak, majd 1777-ben Budára, onnan pedig Pestre költöztettek. Az viszont már csak a szakemberek előtt ismeretes, hogy a nagyszombati egyetem könyvtárának a története nem az egyetem alapításával kezdődik, hanem jó félszázaddal korábban. Az Egyetemi Könyvtár történetének, és legrégebb, ún. Bibliotheca Antiquissimájának kutatója, Dümmerth Dezső több tanulmányt jelentetett meg ebben a témában (*A budapesti Egyetemi Könyvtár gyűjteményének keletkezése.* = MKsz 1963. 43–58, *A budapesti Egyetemi Könyvtár állományának alapjai.* = MKsz 1964. 292–309.). Kutatásaiból már korábban világossá vált, hogy a nagyszombati egyetem könyvtárának állományába kerültek be azoknak a felföldi 16–17. századi jezsuita intézményeknek a könyvtárai, amelyek vallási ellentétek, illetve a bécsi béke előírásai értelmében,

csupán rövid ideig álltak fenn. Ezek nevezetesen a turóci jezsuita rendház (1586–1590); a turóci jezsuita kollégium (1590–1598), amely 1599-ben Vágsellyére költözött; a vágsellyei jezsuita kollégium (1599–1605), amelynek Bocskay hajdú és a bécsi béke vetettek véget és végül a nagyszombati jezsuita kollégium 1615-től 1635-ig, az egyetem alapításának évéig.

Az ősellomány felkutatását megkönnyítette az a két 17. századi katalógus, amelyek 1632-ben illetve 1690-ben rögzítették a könyvtár állományát. Ezeknek kiadása megtörtént 1997-ben az *Adattár 17–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című szegedi sorozat 17/2. kötetében. Közülük az első a nagyszombati jezsuita kollégium 1500 kötetes állományát katalogizálta. Dümmerth Dezső szerint e munkát Némethi Jakab könyvtáros és nyomdász végezte 1632-ben. A második kézírásos katalógust 1690-ben Szentiványi Márton állította össze. Ez már az egyetemi könyvtár akkor 5500 kötetes állományát rögzítette.

A katalógus összeállításával párhuzamosan a jezsuita rend könyvtárosi gyakorlatának köszönhetően a könyv címlapjára, vagy annak hiányában a fellelhető első lapra is beírták az őrző rendház nevét és sokszor az összeírás dátumát is.

Ilyen előzmények után kezdődhetett meg a korabeli kézírásos katalógus egyes könyvcímeinek és a budapesti Egyetemi Könyvtár állományában fellelt köteteknek az összepárosítása, majd a könyvek gondos leírása és az adatok kötetted szerkesztése és publikálása. Ezt az összetett feladatot Dümmerth Dezső kezdte meg. „Az Antiquissima-gyűjtemény III. kollektója” című értékes összefoglalása kéziratban ma az Egyetemi

Könyvtár Kézirattárában található a G 843 jelzeten. Munkáját Farkas Gábor folytatta tovább. A jelen kötetben összesen 249, ősállományba tartozó könyv leírását adja közre. 49 könyvet sikerült megtalálnia az ún. „Antiquissima Turociensis”-ből. A turóci kollégium számára beszerzett kötetek közül 14-et azonosított. Ezek teológiai, jezsuita munkák, valamint Turóci János *Magyar Krónikája* (Brünn 1488), amelyet Szabó Ferenc nagyszombati polgár adott a jezsuitáknak. A kötet érdekessége ez a Mátyás képe mellett olvasható bejegyzés: „Oh Mathia, ha te mostan élnél Gondunkrol gondolnál.” (32. sz.)

Az ún. „Antiquissima Selliensis” 45 kötete az 1599-ben Vágsellyére költözött turóci kollégium állományának maradéka: görög-latin ókori és humanista történetírók, görög filozófusok munkái és több jogtudományi munka. Az ún. „Antiquissima Tynaviensis” 155 kötetrel van jelen a mai egyetemi könyvtári állományban. Ezek főleg jezsuita szerzők munkái, de vannak köztük ősnymtatványok és korai antikvák a 16. század elejéről. Elég itt csak a második magyarországi ősnymda termékére: Antoninus Florentinus *Confessionáléjára* utalni, amelyik a katalógus 235. tagja. Antik auktorokon kívül az Újvilágról szóló kötetet emeli még ki Farkas Gábor bevezetője, és nyomán mi is: a Simon Grynaeus által szerkesztett *Novus orbis regionum ac insularum veteribus incognitarum* című szöveggyűjteményről van szó, amely 1532-ben jelent meg Bázelen. Szerzői: Americo Vespucci, Marco Polo, Paulus Jovius (102. sz.). Megvolt Kepler *Astronomiája* is, de a leírás szerint nem igen forgatták. (173. sz.). A magyar irodalom szempontjából igen érdekes, hogy a jezsuiták is olvastatták George Buchanan skót költő zsolttárparafrazisait és *Jephte* című tragédiáját, amely Balassi Bálintot és Illyésfalvi Istvánt is megihlette. A kötetbe beírták egykor: „pro iunioratu” (185. sz.).

A könyvtár adományokból is gyarapodott. Érdekes, hogy Francesco Barberini, a római Barberini-gyűjtemény alapítója adta a nagyszombati kollégiumnak a *Conciliorum generalium ecclesiae catholicae* című gyűjtemény II. és IV.

kötetét (201. sz.). Adott könyvet Vályi János és Partinger Gáspár városi tanácsos is. Valószínűleg ugyancsak ajándékként kerültek a gyűjteménybe olyan kötetek, amelyeknek előző tulajdonosa jelentős egyházi személyiség volt, miként az a possessorbejegyzésekből kiderül: Forgách Ferenc esztergomi érsek, Telegdi Miklós pécsi püspök, Novák Miklós esztergomi kanonok vagy Szuhai István nyitrai püspök stb. De ide került pl. olyan könyv is – keresztény költői antológia (Bázel 1564, 188. sz.) – amelynek valamikori tulajdonosa Thurzó György nádor (1567–1616) volt.

Farkas Gábor gondos és részletes leírása az egyes könyvekről a következőképpen épül fel: Először idézi a kézírásos katalógus vonatkozó bejegyzését, majd az Egyetemi Könyvtárban fellelhető példány leírása következik: szerző, cím, impresszumadatok: a kiadás helye, éve és nyomdászja, formátum- és terjedelemadatok, a kiadás bibliográfiai illetve más katalógusbeli azonosítása. Ezt követik a könyv kötésére vonatkozó adatok, a kötetben található bejegyzések, margináliák jelzése az érdekesebbek idézésével. Majd arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogyan került a kötet a jezsuiták állományába, ki mikor katalogizálta, milyen szakrendben helyezték el annak idején, illetve mit állapított meg a szakirodalom a könyvről. Külön adatscsoport sorolja fel a tulajdonosokat, továbbá a raktári jelzeteiket a kezdetektől egészen máig.

A kötet használatát a nagyon helyesen kétnyelvű: magyar és német nyelvű bevezető tanulmány, valamint több mutató könnyíti meg. Ezek: Személy-, helynév és tulajdonos mutató; külön Nyomdászok és nyomdahelyek mutatója. Néhány címlapreprodukciót követően az Egyetemi Könyvtár korai történetével és az egyes nyomtatványokkal foglalkozó szakbibliográfia zárja a kötetet.

„A jezsuiták könyv nélkül fegyvertelen katonák” – jelentette ki az 1586-ban általuk kiadott *Ratio studiorum*. Ám könyvtáraikkal oly sikeresen fegyverezték fel ideológiáikat, hogy pl. Szántó Arator István a turóci rendházban Bibliát fordíthatott, Korán-cáfolatot készíthetett, amelyek sajnos elvesztek, de megléttük a korabeli

feljegyzések alapján teljes bizonyossággal állítható. És ez csak egy példa a sok közül.

Ma már nemcsak a jezsuiták kezébe ad a jezsuita állományt megörökölt budapesti Egyetemi Könyvtár fegyvert. Csodálatosan szép gyűjteménye: ősnymtatványai, Vetustissimái, gazdag régi magyar állománya és Kézirattára, bölcsészettudományi szakirodalma és páratlan külföldi folyóiratállománya, amelyeknek sokan vagyunk rendszeres és hálás hasznélvezői, ma is nagy segítséget jelentenek a tanulóifjúságnak és a kutatóknak. Történetének igazabb megértéséhez saját munkatársai értenek a legjobban. Jó, hogy olyan itt a szellem, hogy az itt dolgozó ifjú kutatók maximális segítséget kapnak munkájukhoz. A további folytatást is elsősorban tőlük várja a tudományos világ. Elképzelhető, hogy magából az Egyetemi Könyvtár állományából is előkerül még további, ősellományba tartozó kötet, de a könyvek fátumát ismerve más gyűjteményekben is lappanghat belőlük néhány. Ezek összeresése és publikálása a jelen kötet adataihoz hasonlóan sok értékes újabb mozaikkövecskével gazdagíthatja majd eleink euridititójáról alkotott képünket.

P. VÁSÁRHELYI JUDIT

Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779–1995). Szerk. HORVÁTH József. Győr, 2000. Kiad. Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 912 l.

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár 2001. május 15-i konferenciáján kettős ünnep volt: egy kézzelfogható és egy „láthatatlan”. Ünnepnek nevezhetjük a tetszetős, eddig a legterjedelmesebb kötetben (912 oldal, 1242 tétel/címleírás) – kiadott *Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája* megjelenését. A „láthatatlan” pedig az emlékezésé: 44 év után ezzel a kötettel vált teljessé Magyarország 19 vármegyéjének sajtóbibliográfiája. Az egykori lelkes munkatársak, szerkesztők közül már sokan nincsenek körünkben. A konferencián – az újonnan megjelent bibliográfia méltatása kapcsán az ő

emlékük előtt is tisztelgett Surján Miklós ny. pécsi könyvtárigazgató, akinek a neve 1957-ben – az elsőként megjelent *Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiáján* – még mint „bibliográfiai munkatárs” szerepelt, 1992-ben viszont már ő tette le a könyvtárosok asztalára *Baranya megye sajtóbibliográfiáját*. (Surján Miklós előadásának szövege megjelent a *Könyv-Könyvtár-Könyvtáros* 2001. júl., 7. sz. 33–40.)

A most megjelent kötetnek az élettörténete is változatos: az összeállító-szerkesztő Horváth József bevezetőjében tapintatos stílusban foglalta össze, hogy az 1960-as évek közepétől, amikor a bibliográfia elkészítésének az igénye felmerült – milyen hullámvölgyek, újrakezdések, leállítások és újrafelvetések sora váltotta egymást. Míg végül 1994-ben kiemelt feladatként kapta kézhez a megbízást, hogy az elmúlt évtizedekben elkészült anyaggyűjtést és címfelvételeket egyesítse, illetve hogy munkatársainak – Varga Imréné (Sopron), Kirmei Péter (Mosonmagyaróvár) – segítségével egybegyűjtsék és leírják az 1976–1995 közötti évek adatait is. A kötet „élettörténetéhez” tartozik még, hogy a tervek szerint a bibliográfia a lapok jellemzését, történetét, a rájuk vonatkozó irodalmat is tartalmazta volna. Ez eddig még nem valósult meg, de már készül a pótlása. Érdekes előzetest adott ebben a kötetben a soproni kiadású lapok leírásában Varga Imréné levéltári könyvtáros, aki megadta az egyes lapok levéltári hátterét is, például a velük kapcsolatos miniszterelnöki, megyei okiratok hivatalos számát. Egy ilyen száraz rendeleti számból derül ki, pl. hogy milyen különbség van a szünetelés vagy éppen a betiltás között. Ez utóbbit igen szigorúan vették. A *Sopronvármegye* (104. tétel) betiltását közlő megyei hírt még a *Pesti Hírlap* 1937. szept. 18-i száma is átvette, mondván „... aki [a lapot] a megjelölt időtartam alatt utcán, vagy házalva terjeszti, kihágást követ el...”

A szerkesztő dr. Horváth József tudományos munkatárs, akinek neve az *Arrabona* megyei múzeumi közlemények kötetében is ismert – a megye sajtójának történetét több mint száz lapalji hivatkozásával foglalta össze bevezető tanulmányában. Felkutatta mindazokat a szét-szört forrásokat, saját eddigi kutatásait, tanul-